

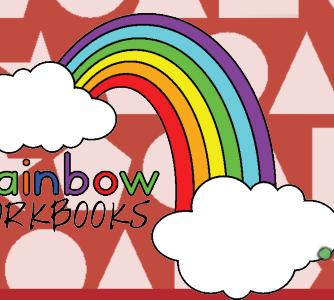
Yo vusuludza,
i tevhedza CAPS

Gireidi ya

2

ISBN 978-1-4315-0261-5

LIFESKILLS IN TSHIVENDA

GRADE 2 – BOOK 1

TERMS 1&2

ISBN 978-1-4315-0261-5

10th Edition

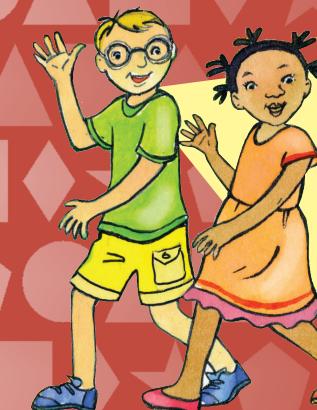
THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

Workbooks available in this series:

- Grade R
(in all official Languages);
- Literacy/Home Language Grades 1 to 6
(in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 1 to 3
(in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 4 to 9
(in Afrikaans and English);
- Life Skills Grades 1 to 3
(in all 11 official Languages); and
- Grades 1 to 6 English First Additional Language.

Zwikili zwa Vhutshilo
nga Tshivenda

Bugu ya 1 – Themo 1&2

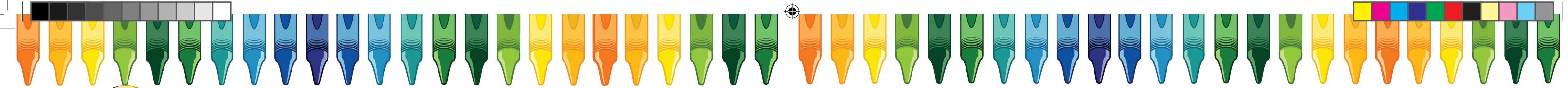
Dzina:

Kilasi:

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Zwi re ngomu

Themo ya 1 Siałari

- 1 Ri ṫoda zwiliwa zwi re na mutakalo uri ri kone u tshila2
- 2 Mađi a ri ḥea vhutshilo4
- 3 Ri vhulunga mađi6
- 4 Mufhe wo kunaho u ri fha mafulufulu8
- 5 Nñe na vhañwe10
- 6 Vhathu vhane ra tshila navho ..12
- 7 U shengedzana ho fa14
- 8 Muñwe na muñwe ndi wa tshipentshela.....16
- 9 Vhudipfi hashu18
- 10 Vhathu vha re na vhuholefhali.....20
- 11 Ñwana muñwe na muñwe ndi wa tchipentsela.....22
- 12 Muhalu wanga24
- 13 Khunakiso ya mađi26
- 14 Kutshilele ku re na mutakalo ngomu.....28
- 15 Zwiliwa zwi no sina na zwi sa sini30
- 16 Holodei dza vhurereli na dziñwevhho dza tshipentshela ...32

Themo ya 2 Siałari

- 17 Khalañwaha34
- 18 Khalañwaha nña36
- 19 Khalañwaha38
- 20 U ambarela mutsho40
- 21 Zwifhinga zwi a amba42
- 22 U ṫavha ḥawa44
- 23 Zwiguka: Zwifuko zwa bulasini.....46
- 24 Bulasini48
- 25 Zwiguka zwa ḫaka50
- 26 U dzumbama ha phukha.....52
- 27 Zwiguka zwa mađini54
- 28 Zwivhumbwa zwa Iwanzeni....55
- 29 Zwiguka zwa Iwanzeni56
- 30 Zwiguka zwi no tshimbila na miđi yazwo58
- 31 Zwiguka zwi no ḫifhaṭela vhukhudo60
- 32 Dikishinari yanga62

Vho Angie Motshetka
Minista wa Muhasho wa Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo

Bugu idzi dzo ñwalelwva vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshetka na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Surty.

Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwi ḫisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshiñwe tsha zwithu zwihulwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi zwe ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzothe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ja uri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa ḫuvha liñwe na liñwe khathihi na u vha na vhuñanzi uri vha khunyeledze kharikuñamu yothe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva li mbiluni uri vhana vha do diphi a nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do diphi a na vhana avha.

Ri ri kha vhona na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria,
South Africa
© Department of Basic Education
Tenth edition 2020

ISBN 978-1-4315-0261-5

This book may not be sold.

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Gireidi ya

2

Zwikili zwa Vhutshilo
nga **TSHIVENDA**
Bugu ya I

Bugu iyi ndi ya:

1
shumela la
la u shumela la
- Bammbiri

2

Ri t̄oda zwiliwa zwi re na mutakalo ur̄i ri kone u tshila

Kha ri vhale

Mivhili yashu i t̄oda zwiliwa zwi re na mutakalo u itela uri ri kone u aluwa. Ri tea u la zwiliwa zwi no bva kha zwigwada zwot̄he zwa zwiliwa duvha linwe na linwe. Ri tea u la zwiliwa zwi re na mutakalo u itela uri ri vhe na mafulufulu a u ita zwot̄he zwine ra tea u ita. Arali ri sa li zwiliwa zwi re na mutakalo, ri do lwalal.

Zwigwada zwitanu zwa zwiliwa

Thoro na
zwibveledzwa
zwa thoro

Vhañwe vhatu
vha la miroho fhedzi.
Zwi amba uri a vha li
nama na luthihi. Vha la
zwi no wela phasi ha
zwila zwigwada
zwiñwe zwina (4)
zwa zwiliwa.

>Nama,
khovhe,
ya zwamabesu,
thebvu na nawa

Miroho na mitshelo

Mapfura na oili (ole)

Zwibveledzwa
zwa mafhi

Duvha:

Kha ri ite nyito

Ambani na khonani yanu uri ndi zwifhio
kha zwiliwa izwi zwi re na mutakalo
ngomu. Zwi tangedzeleni.

Kha ri nwale

Diiteni u nga ni khou ya
mavhengeleni na mme
anu ni tshi yo renga
zwiliwa zwa tshilalelo.
Nwalani mutevhe
wa zwiliwa zwi re na
mutakalo zwine vha
hanu vha do la.

MUTEVHE WA ZWIRENGWA

2

Madi a ri nea vhutshilo

Themo ya! – Vhege ya! – Bammbari ya!

Kha ri ambe

Ndi nga mini ri tshi lila madi?
Vhathu, zwimela na zwipuka vha
toda madi uri vha kone u tshila.
Madi a tshimbidza zwi^liwa zwine ra
la kha zwipi^da zwo fhambananaho
zwa mivhili yashu. A dovha a
thusa kha uri mivhili yashu i bvise
malat^wa.

Kha ri ite nyito

Ri shumisa madi duvha linwe na linwe midini yashu. Vhudzani
khonani yanu nga zwithu zwot^he zwine zwa ni dela muhumbuloni
zwine madi a shuma khazwo. Ni kone u ola zwifanyiso 4 zwi no
sumbedza uri ri shumisa madi nga ndilade. Nwalani maipfi nga
nth^ha ha tshifanyiso tshiⁿwe na tshiⁿwe a no t^halutshedza uri
tshifanyiso itsho tshi amba nga mini.

4

Duvha:

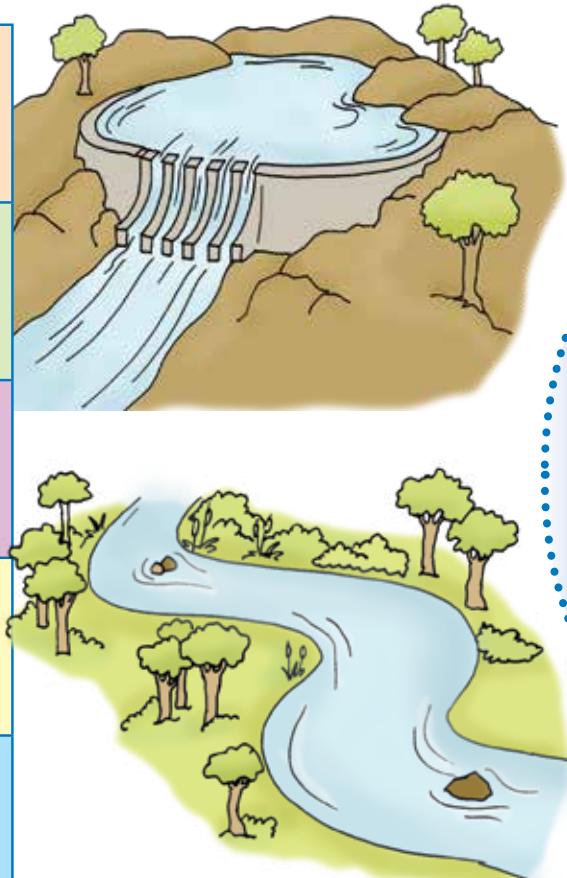

Kha ri nwale

Madi ri a wana ngafhi? Talani mutalo ni tshi tsuma
ipfi linwe na linwe na tshifanyiso tshone.

tshisimani
tshipelupelu
mulamboni
damuni
gwedzhoni (bidzini)

Bvelani nn̄da

Musi ni sa athu u ya nn̄da u ya u ita ndowendowe, thomani ni onyolowe sa tshimange. Hezwi zwi do ni thusa uri muvhili u si kondé u t̄haramuwa. Ni dovhe ni onyolowe hafhu musi no no fhedza ndowendowe u itela u digeda na u femuluwa. Hezwi zwi do ni thusa uri misipha i si vhavhe nga murahu.

- Thamuwani sa tshidula. Itani miungo ya zwidula.
- Posanani bola kana tshisagana tsha n̄awa. I gavheni.
- Ni kone u posa bola kana tshisagana tsha n̄awa muyani ni gavhe.
- Tengenedzani tshisagana tsha n̄awa kha t̄hoho ni ite mbambe ya u hwenya ni na khonani yanu. Wanani uri ni nga kona u tengenedza tshisagana tsha n̄awa tshifhinga tshingafhani.

3

Ri vhulunga madi

shumela |a

Kha ri ambe

Madi ndi tshithu tshihulwane, ri songo a tambisa.
 Ambani na khonani dzanu nga ndila dzo
 fhambananaho dzine ra nga vhulunga madi ngadzo.

Vhege ya 2 - Bammbiri |a u

Kha ri nwale

Zwikhalani zwi re afho fhasi nwalani
 mihibulo mivhili ya u vhulunga madi.

1.

2.

Kha ri ite nyito

Shumisan khirayoni dzanu
 kha u ita phositarra ya
 makolokolo i no amba nga u
 vhulunga madi. Phositarra
 yanu i tea u tutuwedza
 vharwe uri vha vhulunge
 madi. Musi no no ita
 phositarra yanu, i sumbedzeni
 khonani dzanu.

6

Duvha:

Bvelani nnda

Kha ri tambe mutambo wa "Ndi tshifhingade,
Vho Phele?"

Munwe wa vhoiwe u do vha phele.

Sielisanani u vhudzisa uri Ndi tshifhingade,
Vho Phele?

Tshifhinga tshothe musi no no vhudzisa,
Vho Phele vha ambe tshifhinga.

Fhedziha, arali Vho Phele vha ri "ndi tshiswitulo!"
vha do mbo di ni pandamedza. Ni tea uri ni
shavhe vha sa a thu ni fara.

Wanani hupu ya u tamba ngayo.

Inwi na khonani yanu ni fanelu u sielisana u
pfuka hupu iyi, ni thoma nga u pfuka ni tshi
tou tshimbila ha da u pfuka ni tshi tshimbila
nga zwanda.

Farani hupu yo tou ima ngeno khonani yanu
a tshi khou sera vhukati hayo. Sielisanani u
tamba ngaurali.

Tsha u fhedza,
ni kha zwigwada,
zwa vhanavhana,
itani ndowendowe ya
mutshino wa sialala
wa Afrika Tshipembe
ni u tanele
vhaniwe.

Mugudisi:
Tsaino:
Duvha:

Mufhe wo kunaho u ri fha mafulufulu

Kha ri vhale

Mufhe une ra fema u na okisidzheni. Hezwi zwi thusa mivhili yashu uri i shumise zwiliwa zwe ra la. Zwa ita uri ri wane mafulufulu kana maanda a u tshila. Musi ri tshi fema mufhe wo tshikaf hadzwaho, mivhili yashu a i koni u shuma zwavhudzi.

Kha ri nwale

Dzulani na khonani yanu. Vhuvhili hanu, fhedzisani mafhungo a re afho fhasi:

Ndi tea u wana mufhe wo kunaho ngauri

Musi mufhe u na tshika

Mufhe u vha na tshika musi

Zwine ra nga ita u itela uri mufhe u dzule wo kuna:

1.

2.

Duvha:

Kha ri vhale

Vhathu vha ṭoda masana u itela uri vha dzule vhe na mutakalo wavhuđi. Masana a thusa mivhili yashu kha u sika Vithamini D. Ri a i shumisa kha u fhača marambo o khwathaho.

Masana a kalula a a dina. Ri nga swa lu no vhavha. Ni tea u shumisa zwidolo zwa philamasana na u ambara muñadzi u itela u tsireledza lukanda kha vhuhali ha ḋuvha.

Kha ri nwale

Dadzani zwikhala zwi tevhelaho:

1.

2.

3.

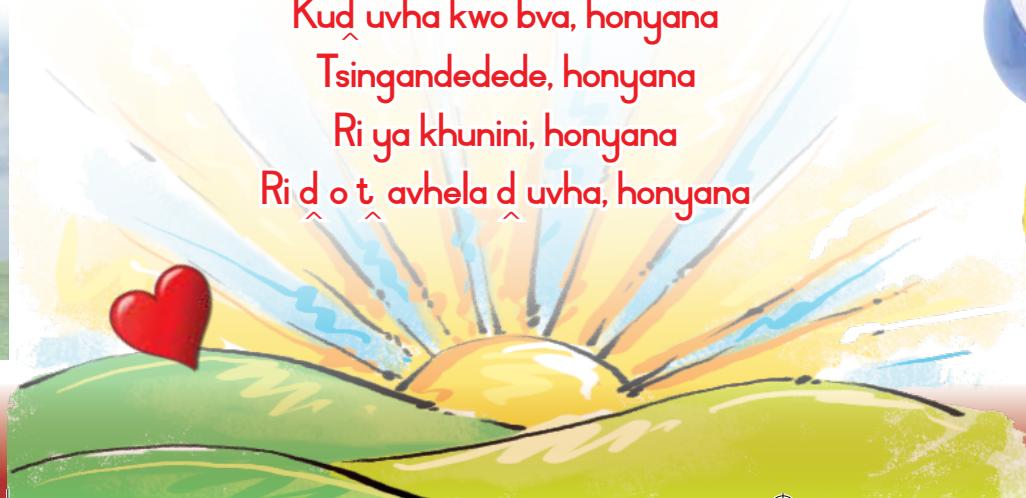
Kha ri imbe

Imbani luimbo ulu
ni vhandele zwanda
mudivhitho walwo.

Tsingandedede, honyana
Ri ya murohon, honyana
Masana a a d ifha, honyana
Tsingandedede, honyana
Ri ya mugeroni honyana
Kud uvha kwo bva, honyana
Tsingandedede, honyana
Ri ya khunini, honyana
Ri d o t avhela d uvha, honyana

Ni tea u shumisa zwidolo
zwa philamasana na u
ambara muñadzi u itela
u tsireledza lukanda kha
vhuhali ha ḋuvha.

q

Themo ya 1 – Vhege ya 3 – Banmbiri ya shumela

5

Kha ri ambe

Rot̄he ri na khonani dza
mbiluni. Ni zwi ðivha hani
uri muthu ndi khonani
yanu ya mbiluni?

Kha ri ñwale

Kha tshikhala tshi re afho fhasi, ñwalani zwithu
zwi no ita uri muthu a vhe khonani ya mbiluni.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Kha ri ñwale

Elekanyani nga mbudziso idzi ni kone u ñwala phindulo dzanu.

Ni na khonani nngana?

Khonani yanu ya mbiluni u pfi nnyi?

Ni na tshifhinga tshingafhani ni dzikhonani?

Ndi zwifhio zwa tshipentshela zwine khonani yanu a vha nazwo?

Kha ri ambe

Dzulani na khonani yanu ni ambe nga zwitatamennde hezwi. Dzhenisani thiki (✓) afho tshibogisini arali zwi zwone, na tshifhambanu (✗) arali zwi si zwone.

Mutevhemu tolavhukonani

	Dzhenisani ✓ kana ✗
Khonani yanga i a mmbavhalela.	
Khonani yanga i a nthusa.	
Ndi kovhekana zwithu na khonani yanga.	
Khonani yanga ha lwi na nne.	

Kha ri ite nyito

Elekanyani nga tshithu tshine na nga ita u itela uri khonani yanu a pfe e wa tshipentshela. Ni kone u ola tshifanyiso tsha hone kha fureme. Ni elelelwe u khavhisia fureme ya tshifanyiso. Musi no no fhedza, ambanu nga mivhala yo dzikaho na i rindidzaho ye na i shumisa tshifanyisoni tshanu.

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo mavhili nga tshifanyiso tshanu.

6

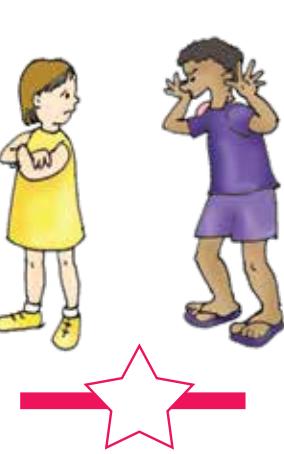
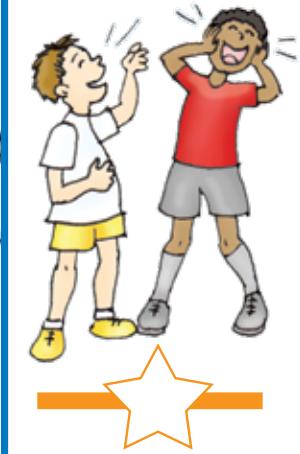
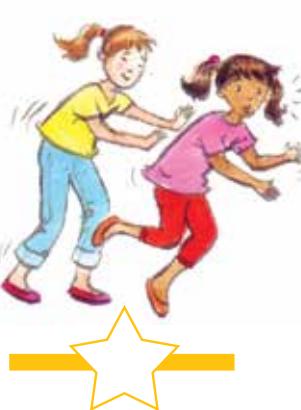
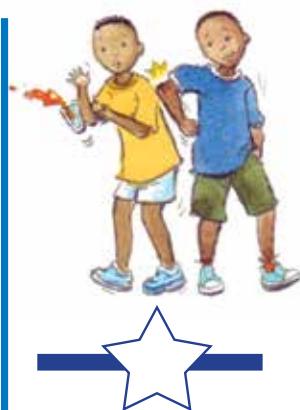
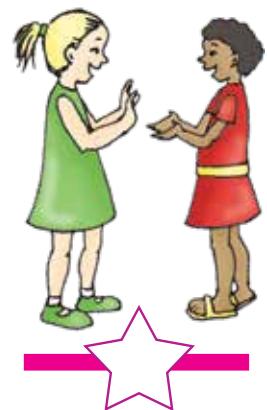
Vhathu vhane ra tshila navho

Themo ya | – Vhege ya 3 – Banmbiri | a u shumela | a

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso. Elekanyani nga zwine khonani mbuya dza ita, ni ambe ngazwo ni kha tshigwada tsha vhoiwe. Zwino elekanyani nga zwine khonani mmbi dza ita. Dzhenisani thiki kha tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe tshi no sumbedza khonani mbuya, na tshifhambano kha zwi re na khonani mmbi. (✓) (✗)

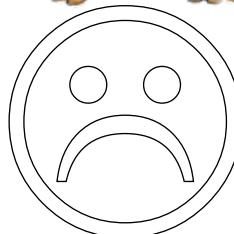
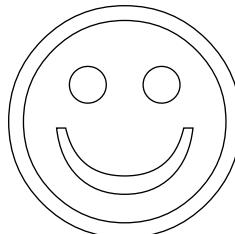

Kha ri vhale

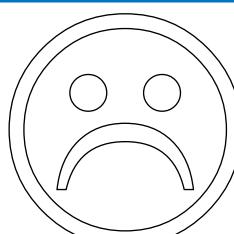
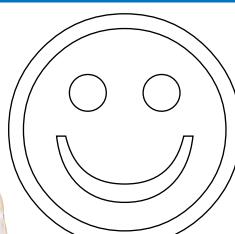
Vhalani fhungo linwe na linwe ni kone u khalara
tshifhatuwo tsha Ee kana tsha Hai. 😊😊

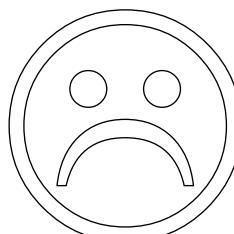
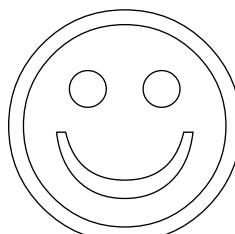
Ndi khonani mbuya.

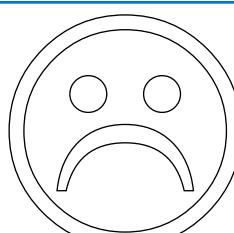
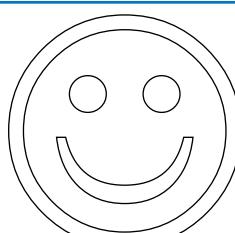
Ndi a vhavhalela
khonani dzanga.

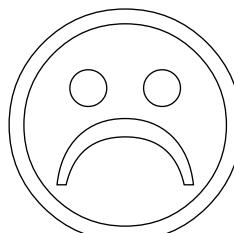
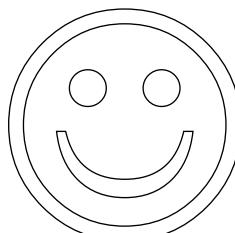
Ndi fara vhane nda dzhena navho
kilasini zwavhudí.

Vhane nda dzhena navho vha a mpfara
zwavhudí.

Ndi na vhuhwaho kha
vhane nda tshila
navho.

Bvelani nnda

Kha ri tambe "Nkandeni murunzi".

Inwi na khonani dzañu lingedzani u kandana mirunzi.
Sielisanani ni vhone uri ndi mirunzi mingana ine na
nga i kanda. Ni songo ima fhethu huthihi u itela uri
khonani yanu a si kone u ni kanda murunzi.

Mugudisi:
Tsaino:
Duvha:

7

U shengedzana ho fa

shumela |

Kha ri nwale

Lavhelesani tshiñwe na tshiñwe tsha izwi zwifanyiso.

Ni nga ita mini arali ho vha hu inwi ane a khou shengedzwa? Tsini na tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe, nwalanî fhungo | lithihi | li no amba uri ri tea u fara vhanwe vhathe nga ndilade.

Duvha:

Kha ri ite nyito

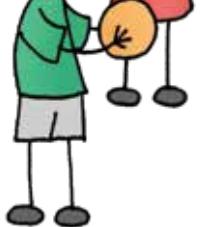
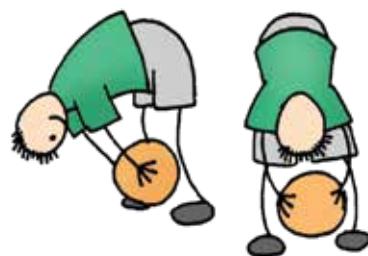
Itani litambwa ni na khonani
yanu la musi muriwe የው኏
a tshi shengedza muriwe.
Ni kone u amba uri ni nga
thivhela hani u shengedzana.

Bvelani nn̄da

Dikhethekanyeni ni bve zwigwada zwa vhatu 5.

Imani nga muduba ni እናና በላ ክልብ ሁኔታ ወኖሱ.
Wanani uri ndi tshigwada tshifhio tshi no ታቻኬንያ በ
പቃቀሳ በላ. Musi no no fhedza, lingedzani u pfukiselana
ባላ ነገ ንዑስ ፖስ ተከተል ነው፡፡

- እናና ስለ ክልብ ሁኔታ ወጪ እናና በላ ክልብ ሁኔታ ወጪ ነው፡፡
- እናና ስለ ክልብ ሁኔታ ወጪ እናና በላ ክልብ ሁኔታ ወጪ ነው፡፡
- እናና ስለ ክልብ ሁኔታ ወጪ እናና በላ ክልብ ሁኔታ ወጪ ነው፡፡
- እናና ስለ ክልብ ሁኔታ ወጪ እናና በላ ክልብ ሁኔታ ወጪ ነው፡፡
- ዘዴ ተከተል ነው፡፡

8

Muńwe na muńwe ndi wa tshipentshela

Kha ri ambe

Themo y^a | – Vhege y^a 4 – Bammbiri |^a u shumela |^a

16

Duvha:

Kha ri vhale

Itani nyito i no khou tevhela ni kha tshigwada. Lavhelesani vhana vho^{the} vha re kilasini yanu. Zwino vhalani zwitatamennde zwi tevhelaho. Arali tshitatamennde tshi tshone, dzenisani thiki (✓) tshibogisini tshi re kha tsha u ja, arali tshitatamennde tshi si tshone, dzenisani tshifhambo (✗).

Dzenisani ✓ kana ✗

Vhatukana na vhasidzana vha a fana?	
Vhana vho ^{the} vha na mavhudzi a muvhala muthihi?	
Vhana vho ^{the} vha na mat ^o a muvhala muthihi?	
Vhana vho ^{the} vha na zwanda zwa saizi nthihi?	
Vhana vho ^{the} vhane na dzhena navho vha a lingana nga vhulapfu?	

Kha ri ambe

Ni a kona u zwi vhona uri ro^{the} ro fhambo?
Ni a kona u zwi vhona uri ri a dovha ra fana ro^{the}.

Kha ri nwale

Dioleni tshifanyiso. Ni shumise lipusitiki kha u ita khanndiso ya minwe yanu ni no^{the} tsini na tshifanyiso tshanu.

No vha ni tshi zwi divha uri a hu na muñwe muthu liphasini lo^{the} a re na khann^diso ya minwe i no fana na yanu?
Ni wa tshipentshela nga maanda, ndi inwi ni no^{the} shangoni!

Mugudisi:
Tsaino:
Duvha:

9

shumela |
shumela |
shumela |
shumela |
shumela |

Kha ri ambe

Vhudipfi hashu

Ambani nga tshañu uri ni di pfa hani musi tshithu tshavhuđi tshi tshi bvelela kha inwi. Zwino ambani nga tshañu uri ni dipfa hani musi tshithu tshi si tshavhuđi tshi tshi bvelela kha inwi. Hezwi zwi pf i ndi vhudipfi. Nwalani uri avha vha dipfa hani.

Kha ri nwale

Nwalani phindulo dza mbudziso dzi re afho fhasi.

Themo ya | – Vhege ya 5 – Bammbiri | a u s

Ni takadzwa nga mini?

Ni tungufhadzwa nga mini?

Ni shushedzwa nga mini?

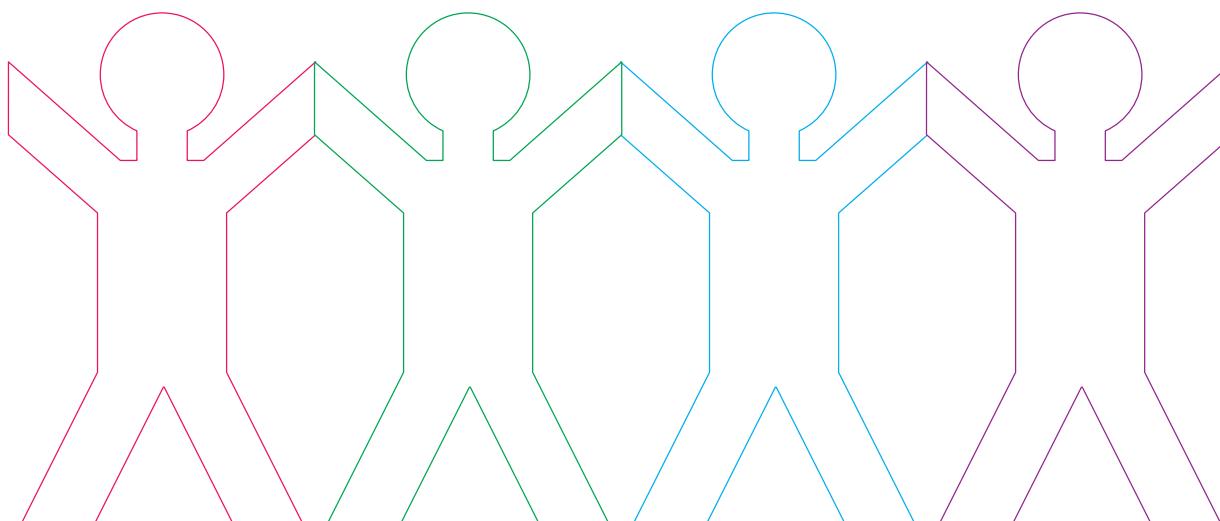
Ni nyanyulwa nga mini?

Duvha:

Kha ri ite nyito

Olani na u khalara tshaini iyi ya vhukonani. Lingedzani uri mipopi i si fane, u itela u sumbedza uri rothe ro fhambana nahone ri riⁿe vhaⁿe. Musi no no ita izwi ni nga gera tshaini ya vhukonani i re kha siatari ja zwigeriwa li re vhukati ha bugu iyi. Itani uri mipopi i fhambane u itela u ri humbudza uri rothe ri vha tshipentshela.

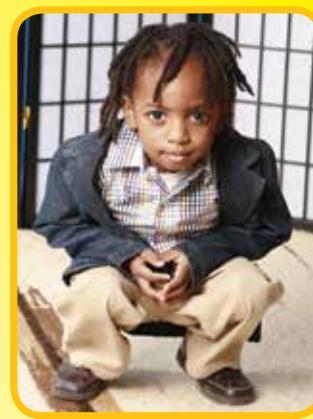
Bvelani nn^a

Kukumusani muvhili waⁿu nga hune na nga kona.

No no ralo ni lingedze u u t^zukufhadza.

Zwino lingedzani u d^zilapfisa.

Fhedzisani nga u lingedza u d^zipfufhifhadza tshothe.

Mugudisi:
Tsaino:
Duvha:

Vhathu vha re na vhuholefhalı

Themo ya 1 – Vhege ya 5 – Bammbiri la u shumela la

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi.

- Ndi tshaka dzifhio dza vhuholefhalı dzine na kona u dzi vhona?
- Muñwe na muñwe wa avha vhana u shumisa mini kha u dithusa (difarisa)?
- Ndi thaidzo dzifhio dzine na vhona u nga avha vhana vha nadzo vhutshiloni ha duvha linwe na linwe?
- Ambani ngauri ri nga vha thusa nga ndilade.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso zwi re afho fhasi.
Fhedzisani mafhungo.

Rosemary ha koni u tshimbila.

U shumisa _____

kha u ditshimbidza.

Thabo o pofula nahone u
shumisa _____ a
tshi tshimbila.

mmbwanyendedzi

garikitshidulo

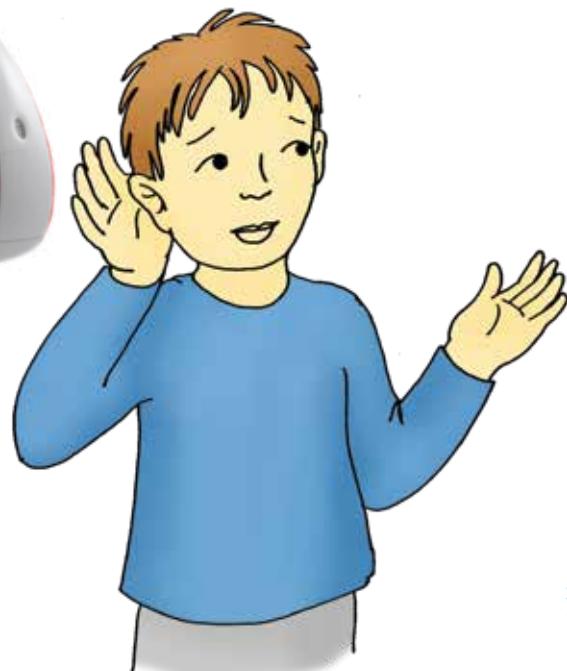
tshithusaupfa

Sam o dzinga ndevhe.

U shumisa _____

uri tshi mu thuse u pfa.

luambo lwa tswayo

Jabu ha koni u amba.

U shumisa _____ a

tshi davhidzana na vhañwe.

magodobo (thonga)

Muano u shumisa _____
a tshi tshimbila.

Kha ri ite nyito

Shumisani vumba kana vumba
la u tambisa kha u vhumba vasi
kana khaphu.

11

Themo ya 1 – Vhege ya 6 – Bammbiri | a u shumela | a

Ñwana muñwe na muñwe ndi wa tshipentsela

Kha ri ambe

Avha vhana vho fhambana na inwi nga mini?
Ni fana navho nga mini?

Kha ri vhale

Vhana lifhasini lothe vha na holodei dza tchipentshela.

Rothe ri pfana na u tamba na u imba.

Rothe ri tod a zwiliwa.

Rothe ri tea u dzhena tshikolo.

Arali ri tshi lwala, rothe ri tod a dokotela.

Rothe ri tea u vha na vhudele ra kuna.

A ro ngo tea u ya u foleta mishumo.

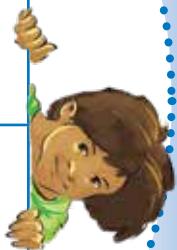
Rothe ri vhana.

Kha ri nwale

Vhudzisani khonani dzañu 3 mbudziso idzi. Nwalani phindulo dzadzo zwikhalañi zwi re afho fhasi.

Nwalani madzina a khonani yanu			
Vhurereli hanu ndi hufhio?			
Ni pembelela zwifhio zwa tchipentshela?			
Ni la zwiliwa zwifhio?			
Ni ambara zwiambarođe zwa tchipentshela?			
Ni pembela na vhonnyi?			

Kha ri ite nyito

Lavhelesani tshifanyiso.

Ndi mepe wa liphasi lashu. Ni a kona u zwi vhona uri liphasi lashu li na mavu na madanzhe. Khalarani madanzhe nga muvhala wa lutombo. Khalarani shango nga muvhala wa buraweni. Olani khovhe dzi si gathi dzi lwanzheni.

Muhali wanga

Themo ya | – Vhege ya 6 – Bammbiri | a u shumela | a

Kha ri ambe

Ambani ngauri hu na vhana vha re
vhaholef hali naa tshikoloni tshanu.

Tshikolo tshi nga ita mini kha u vha thusa musi vhe
tshikoloni? Vhaholef hali vha nga vha
ngwena (dzitshampiyoni)?

Kha ri vhale

Vhanwe vhahali ndi vhaholef hali.
Ri a vha tama ra vha edzisa. Afrika
Tshipembe hu na ngwena nnzhi dza
mitambo dzine dza vha vhaholef hali.
Ni nga kona u elekanya uri ndi vho
nnyi?

Natalie Du Toit o lozwa tshipida
tsha mulenzhe wa monde u bva
kha tshinungo musi wa khombo ya
thuthuthu. U tshimbila nga mulezhe
wa mafanedza fhedzi a tshi bambela
u veka nga mulenzhe muthihi.

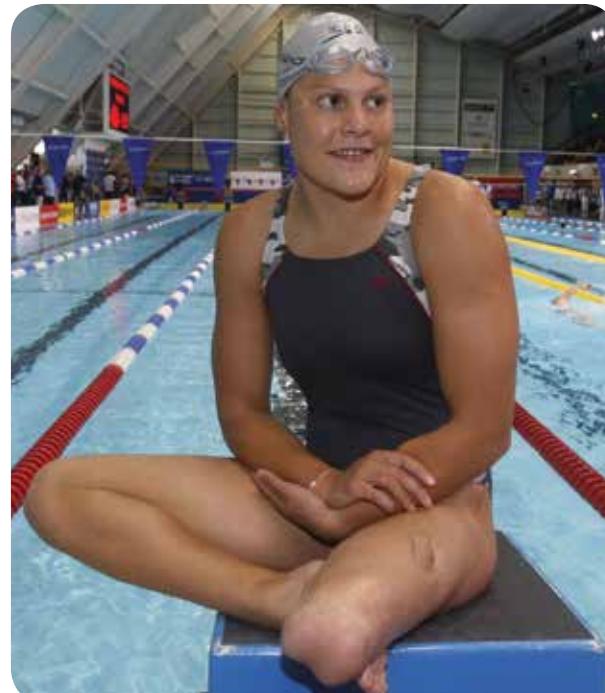

Kha ri ambe

Ambani nga vhaholef hali vha no ita zwithu zwi no mangadza.
Elekanyani nga:

- Vhathu vho pofulaho vhane vha lidza zwilidzo. Hu na ane na mu divha?
- Vhathu vha sa koni u pfa vhane vha nwala nyimbo. Hu na ane a nga vha tsumbo?

Duvha:

Kha ri ንwale

Zwikhalani zwi re afho fhasi, ንwalani zwidodombedzwa
zwa muhali wañu kana muthu ane na mu edzisa.

Muhali wanga kana muthu ane nda mu edzisa ndi:

Olani tshifanyiso tsha muthu a re muhali kana ane na tama u mu edzisa. ንwalani maipfi tsini na tshifanyiso tshine tsha ታlalutshedza uyo muthu nga ndila ya khwiñesa. Tsumbo: u takalela vhatku, u a thusa, ha na nyofho, u na lufuno.

Ni nga vha muhali nga ndilade? Rerani na khonani yañu nga mihibulo ine na vha nayo. Zwino ንwalani tshit̄ori tshine khatsho inwi na vha muhali. Fhedzisani mafhungo afho fhasi:

Linwe duvha ndo

Nda mbo di humbula u

Nda

Ndi zwone zwe nnyitaho muhali zwenezwo.

Khunakiso ya madi

Themo ya | – Vhege ya 7 – Bammbiri | a u shumela | a

Kha ri vhale

Lavhelesani ngilasi ya madi.

Ni a kona u vhona zwi re ngomu ha madi? Hai, a ni koni. Hone no vha ni tshi zwi divha uri tshinwe tshifhinga madi a a vha na zwitzhili (zwitshili)? Zwitzhili zwa hone ndi zwitukutuku lune zwi si kone u vholiwa nga mato a nama. Arali na nga nwa madi ni songo thoma na vhulaha zwitzhili ni nga lwalla vhukuma. Ri tea u dzulela u vha na vhuhanzi uri madi ane ra nwa a si a muhulu nahone o kuna.

Kha ri ambe

Ambani uri hu nga bvelela mini arali ri tshi nga nwa madi a re na tshika (a muhulu). Zwino lavhelesani zwifanyiso zwi re afho fhasi.

Posani philisi dza klorini ngomu madini.

Vhilisani madi
minete 5.

Shelani khemikhala.

Filitharani madi.

Kha ri ambe

Ndi madi afhio ane na vhona e one a ho nwed?

Madi a mulamboni (muhulu)

Madi o tou gwiwaho

Madi a bommbini

Madi a mabodeloni

Madi a lwanzhe

Madi o vhiliswaho nga gedela

Kha ri ite nyito

Shuman ni kha zwigwada ni ite filithara ya madi ya u kunakisa madi.
Thetshellesani nga vhuronwane musi mudededzi wanu vha tshi ni
talutshedza uri ni tea u ita mini.

Ni do tea u vha na zwi tevhelelaha:

Bodelo la 2 litha la pulasitiki

Madi a re na matope

Mutavha musekene

Thongwana/giravhulu

Tshigero

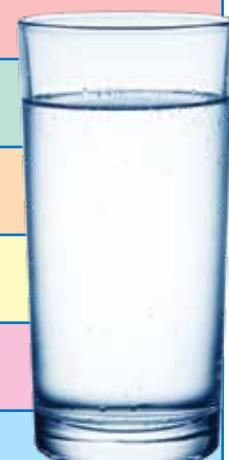
Madzudzu (khothoniwulu)

Kha ri nwale

Nomborani maga a u ita filithara ya madi a tshi tevhekana nga ngona.

	Shelani mutavha musekene nga nthha ha dzudzu.
	Ganamisani bodelo.
	Shelani mutavha mudenya.
	Gerani bodelo tshirahoni nga vhuronwane.
	Shelani madi a re na khungumutavha ngomu.
	Posani thongwana kana giravhulu ngomu bodeloni.

Vhalani nga iñwe na iñwe ya ndowelo dzi tevhelaho mbuya na mmbi. Arali i ndowelo mbuya ni ite thiki (✓), arali i ndowelo mmbi ni ite tshifhambano (✗).

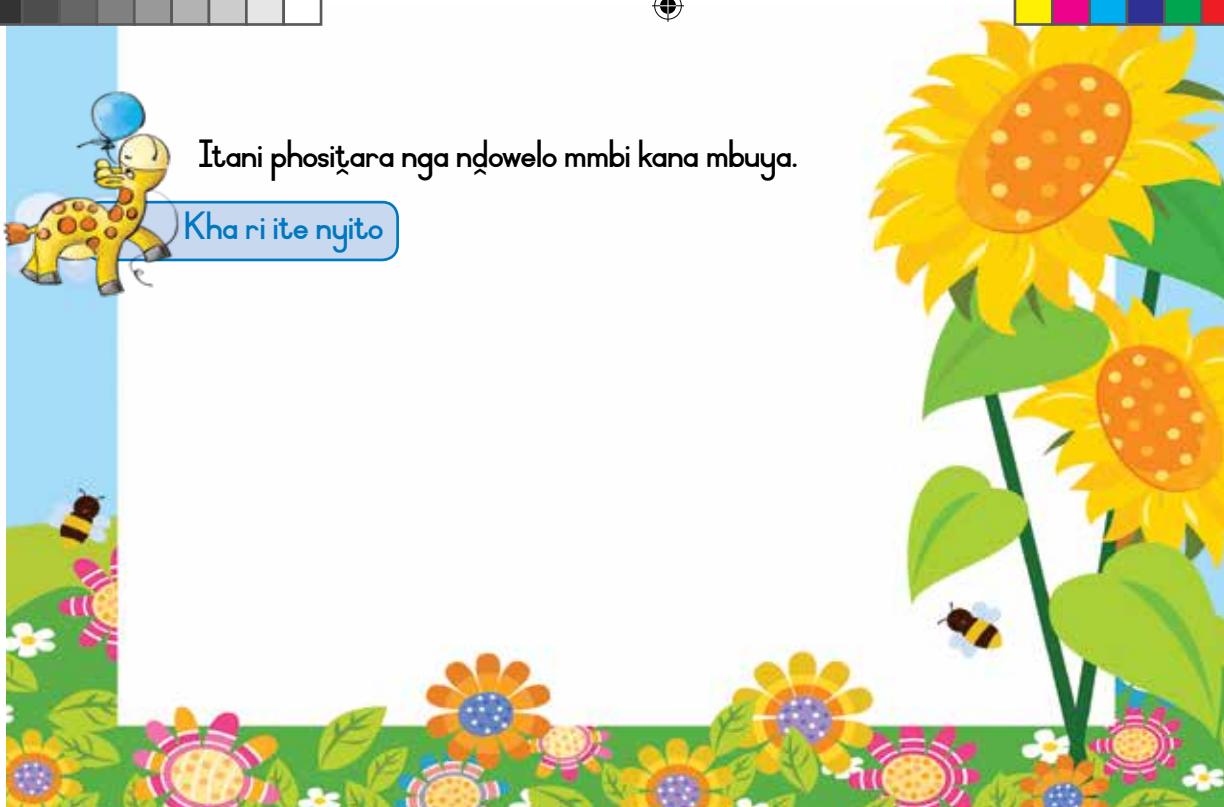
Ndowelo Mudededzi u tea u thusa vhana vha tshi vhala.	Mbuya ✓	Mmbi ✗
Ndi la zwiliwa zwi re na mutakalo ngomu.		
Ndi la malakati nga fasitere la goloi kana thekhisi.		
Ndi tamba mavhudzi tshifhinga tshothe.		
Ndi la malegere manzhi.		
Nala dzanga na ndevhe dzi dzula dzo kuna		
Ndi tamba mano luthihi nga nwedzi.		
Ndi a dobela malakati nda a posa binini.		
Ndi a tamba zwanda musi ndi tshi bva bungani.		
Musi ndi tshi hotola kana u atsamula, ndi vhea tshanda kha mulomo.		
Ndi ita nyonyoloso tshifhinga tshothe.		
Ndi twa ndo shuvhama phanda ha TV tshifhinga tshilapfu.		
Ndi dzula tsini na vhatvu vhahulwane vha no daha.		

Duvha:

Itani phosītara nga ndowelo mmbi kana mbuya.

Kha ri ite nyito

Kha ri nwale

Lingani phosītara yanu. Vhalani tshitatamennde tshiñwe na tshiñwe, ni kone u dzenisa tshifhañuwotshinweñweli arali tshitatamennde tshi tshone, na tshifhañuwotshisunyuwi arali tshitatamennde tshi si tshone.

Ee	Hai

Phosītara yanga i na makolokolo nahone yo kuna.

Ndi a takalela u ita phosītara.

Zwo nkondela u ita phosītara yanga.

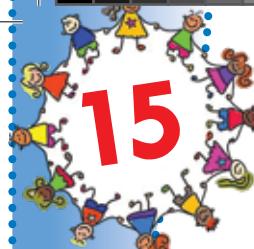

Bvelani nnđa

- Ni nga kona u fhufha u swika ngafhi? Shumisani vhatambo vhuraru. Vhu fhufheni. Vhu sendedzeleni phanda na phanda vhu tshi siana ni vhone uri ni nga fhufha u swika ngafhi.
- Zwino, humbelani khonani dzanu mbili uri vha dzungudze thambo uri ni i fhufhe.
- Sielisanani u fhufha.

Mugudisi:
Tsaino:
Duvha:

Themo ya | – Vhege ya 8 – Bammbiri | a u shumela | a

30

Duvha:

Zwiliwa zwi no sina na zwi sa sini

Kha ri ambe

Ambani nga zwiliwa zwine zwa tea u rothodzwa uri zwi sa sine. Bulani uri ndi zwiliwa zwifhio zwine zwi sa Łode u rothodzwa, zwine zwa nga dzula khabodon. Gerani zwifanyiso zwi re kha siłari | a zwigeriwa ni zwi nambatedze kha firidzhi kana kha khabodo.

Kha ri ambe

Ambani nga ndila dzine ra nga tsireledza zwiliwa
ngadzo kha zwikhokhonono zwi no nga thunzi
na vhusunzi.

Holodei dza vhurereli na dziňwevho dza tshipentshela

Kha ri vhale

Vhathu lifhasini lothe vha a pembedela holodei dza tchipentshela. Ni do pembedela holodei dzifhio?

Nga Khirismusi ri fhiwa zwifhiwa zwinzhi. Khonani dzashu na mashaka ashu ri a vha fhavho zwifhiwa. Ri na muri wa Khirisimusi ngomu nduni. Ri vhea zwifhiwa fhasi ha uyu muri. Ri a u tama ra tama naledzi thodzini yawo. Nga Khirisimusi ri la zwiliwa zwinzhi zwa u difha.

Ri tou ri Diwali i swika lini. Ndi tshone tshifhinga tshine ra fhiwa malegere manzhi na zwifhiwa zwinzhizwinzhi. Ri paka malegere a sa difhi zwone na khekhe mabogisini ra zwi fha vhathu vhane vha da u ri dalela. Ri funga mbone (malammba) thukhu ra dzi vhea u mona na nndu. Ri tama mudi washu ra thuthubisa khirikhethé.

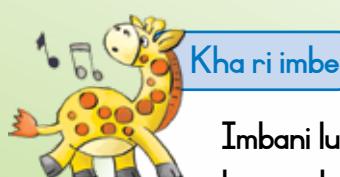

Ri tou ri Hannukah i swika lini wee.
Ri do la zwiliwa zwinzhizwinzhi zwi
sa difhi zwone. Ri pfana na u la
panekuku na dounati. Na zwifhiwa
ri a zwi funa. Vhazwala vhashu vha
da u dala. Rothe ri a thusa kha
u bika zwiliwa nahone ri a funga
makhandela ngomu nduni.

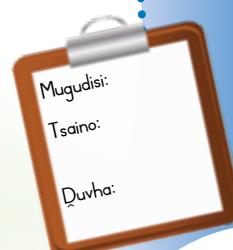

Hu si kale hu do vha hu Eid (Idi).

Ndi tou tama uri ngavhe ri
tshi fhiwa zwifhiwa. Khonani
dzashu ri do dzi fhavho zwifhiwa.
Ri do la khekhe na malegere
manzhimanzi. Uri ndi Eid ri zwi
vhona nga tshivhumbeo tsha
nwedzi. Eid i da nga maduvha
(deithi) o fhambanaho nwaha
munwe na munwe.

Imbani luimbo lune na lu divha
lu no yelana na maduvha aya
a tshipentshela.

17

Khalanwaha

Themo ya 2 – Vhege ya I – Bammbiri la u shumela ja

Kha ri ambe

Lavhelesani zwifanyiso izwi zwa khalañwaha nña. Vhudzani khonani yanu uri ni kona u vhona mini kha tshiñwe na tshiñwe. Bulani uri khalañwaha idzi nña dzi fhambana nga mini.

Ndi khalañwaha ifhio ine na i funesa?

Ndi nga mini ni tshi funesa khalañwaha iyi?

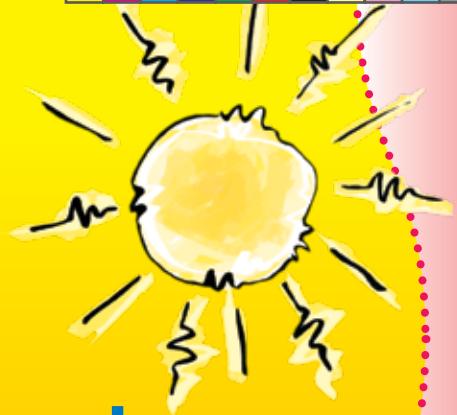
Duvha lanu la mabebo ndi la khalañwaha ifhio?

Duvha:

Kha ri imbe

Iwe duvha hayee!
Na masana au.
U vhone tshela u kule wee!
U muqini wau.

I a vhuya mulobilo,
Kolongonya kolongonya!
Nndu khulu dzi na biko,
Kolongonya kolongonya!

Khalanwaha nna

Themo ya 2 – Vhege ya / – Banmbiri /a u shumela /a

Cerani zwifanyiso zwa khalañwaha kha zwigeriwa zwi re murahu ha bugu. Nambatedzani tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe kha dzina la khalañwaha i re yone.

Fulwi
Fulwana
Thangule

vhuria

Khubvumedzi
Tshimedzi
Lara

Lutavula

tshifhefho

Thafamuhwe
Lambamai
Shundunthule

Nyendavhusiku
Phando
Luhuhi

tshilimo

Bvelani nnda

Itani ndowendowe ya zwikili zwañu zwa bola.

Bammbisani bola kha luvhondo.

Matshani no ima fhethu huthihi ni tshi khou bammbisa bola.

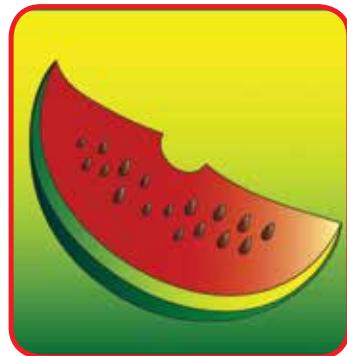
Zwino bammbisani bola i tshi mona na dzibikhoni.

Khalanwaha

Themo ya 2 – Vhege ya 2 – Bammbiri ja u shumela ja

Tshilimo

Mutsho u na masana nahone hu a dudela na u fhisá.

Mađuvha ndi malapfu vhusiku ndi vhupfufhi.

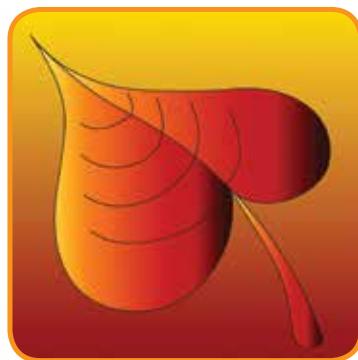
Ri dirothodza nga u bammbela kana ra dzula mirunzini.

Tshifhefho

Mutsho u thoma u rothelela.

Mađari a thoma u nga musuku na u wa mirini.

Zwiñoni zwi pfutshela mashangoni a no dudela.

Vhuria

Mutsho u a rothola.

Huñwe fhethu hu wa gambogo kana mahada.

Mađuvha ndi mapfufhi vhusiku ndi vhulapfu.

Zwiñwe zwipuka zwi edela vhuria hothe (zwi a dzumbama).

Luñavula

Mutsho u a dudela.

Zwimela zwi a thoma hafhu u aluwa miri i tshi
pupumisa maluvha.

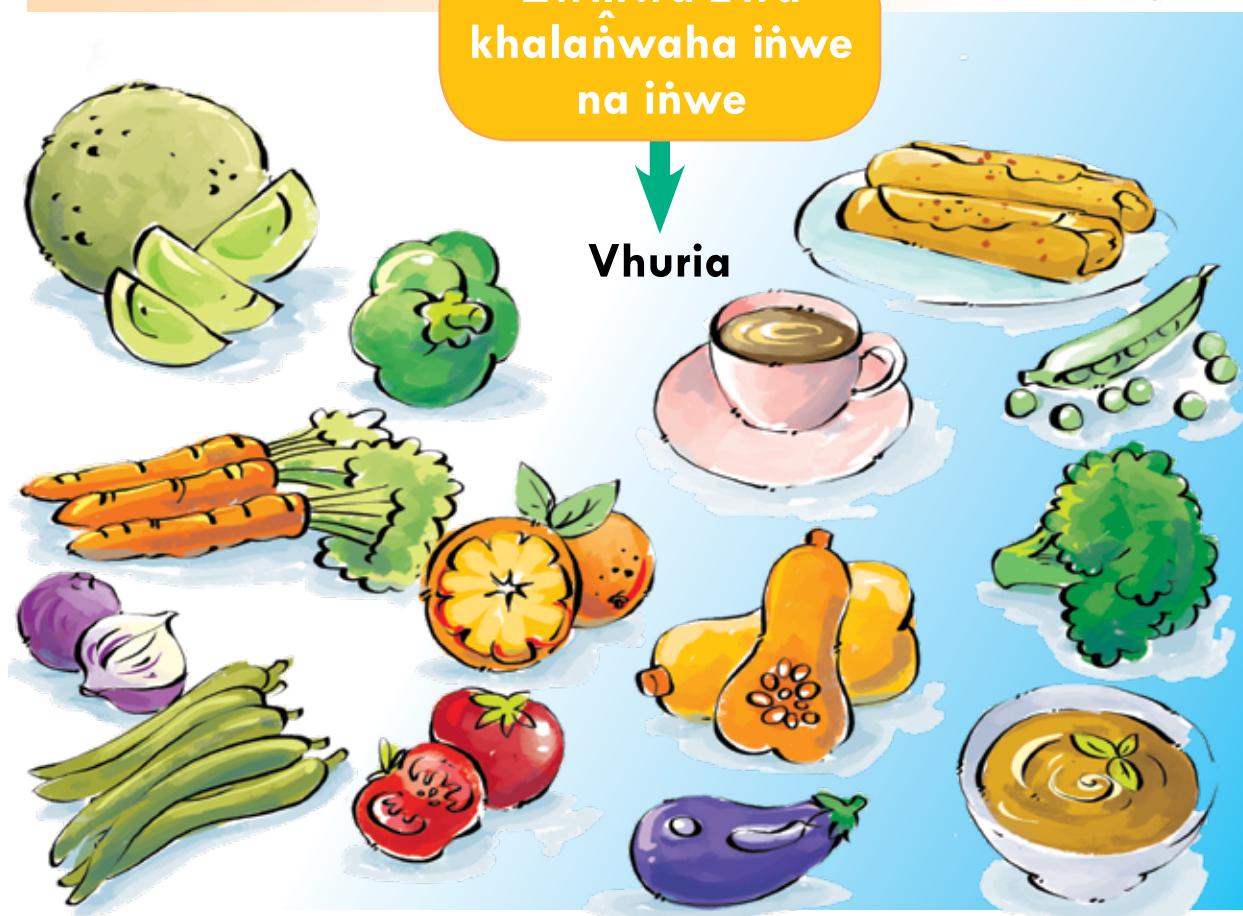
Zwiñoni zwi fhaña zwitaha na u kudzela makumba.

Kha ri ambe

Zwiliwa zwe fhambananaho zwi mela nga khalañwaha dzo
fhambananaho. Lavhelesani zwiliwa izwi zwa tshilimo na vhuria.
Vhudzani khonani yanu zwine na nga tama u ja musi hu tshi fhisa na
musi hu tshi rothola.

U ambarela mutsho

Themo ya 2 – Vhege ya 2 – Bammbari ya u shumela ja

Kha ri ole

Olani mutukana na musidzana. Mutukana a ambare zwi ambaro zwi no dudela zwa vhuria ngeno musidzana o ambara zwi no rotholela zwa tshilimo.

Mutukana

Musidzana

Bvelani nnda

- Vheani dzihupu fhasi kana ni ole madanga mavuni.
- Musi mudededzi wañu vha tshi ri ni thamuwe, thamutshelani tshidangani nga milenzhe yothe.
- Musi mudededzi wañu vha tshi ri ni thamuwe, thamutshelani nnda ha tshidanga nga mulenzhe muthihi.
- Tambani openi.
- Shumisani tshipida tsha tshoko kha u ola madanga na zwikwea fhasi.

Kha ri ambe

Vhudzani khonani yanu uri ri ambara zwiambaro zwifhio nga khalañwaha iñwe na iñwe. Ni takalela u ambara zwiamboro zwifhio?

Talani mutalo u tshi bva kha ḥhalutshedzo ya zwiambaro zwine ra ambara hu na mutsho wo raliho.

Kha ri nwale

U ambarela mutsho

Arali ḫuvha li na vhuhali ri fanelu u ambara miñadzi uri ri ditsireledze.

Musi hu tshi fhisa ri fanelu u ambara zwiambaro zwi no rotholela.

Arali nn̄da hu tshi khou rothola ri fanelu u ambara zwiambaro zwa wulu.

Musi mvula i tshi na ri ḥoda zwamburen na madzhasi a mvula.

21

Themo ya 2 – Vhege ya 3 – Banmbiri ya shumela ya

Zwifhinga zwi a amba

Tshilimo

Tshilimo vhalimi vha fula mitshelo.
 Vhana vha zwipuka vha
 khana vho takala.
 Hunzhi shangoni mvula ndi nnzhi,
 i na nga mithathabo na phenyo.
 Mahatsi, zwičaka na maluvha zwi
 tou titima na u lapfa zwe lapfa.

Tshimedzi

Nga Tshimedzi miri i tuma lurere.
 Shangoni hu vhonala zwičoni na
 ḥotshi na maluvha manzhi
 na mačari maswa.
 Zwičoni zwi fhača zwičaha
 zwa kudzela makumba.
 Vhafuwi vha vheula nngu dzavho.

Tshifhefho

Zwiñwe zwipuka zwi vhulunga zwiliwa
musi zwi tshi lugisela u
edela vhuria hot̄he.

Mañari mirini a thoma u vha na
muvhala wa t̄ada, wa buraweni
na wa tshitopana.

Vhuria

Zwiñwe zwipuka zwi edela vhuria
hot̄he. Ri ri zwo dzumbama
(haibaneitha).

Kha ri ñwale

Zwipuka zwi ita mini vhuria? _____

Zwipuka zwi qitsireledza hani kha phepho? _____

Ndi lini hune zwiñoni zwa humela mashangoni a no dudela zwa thoma u fhat̄a
zwiñaha? _____

U ḥavha ḥawa

Themo ya 2 – Vhege ya 3 – Bammbiri ḥa u shumela ḥa

Kha ri ite nyito

Ni tea u vha na

- ḥawa ḥthanu • sosara
- madzudzu • madi

Zwine na tea u ita

Vheani ḥawa kha dzudzu li re kha sosara.

Kha li dzule lo ḥukala. Vheani sosara kha guvha ḥa fasiṭere tshedzani.

Ni lindele no tielela ḥawa yanu vhegeni mbili dzi no tevhela.

Lavhelesani ni vhone uri ḥawa i aluwa nga ndilade.

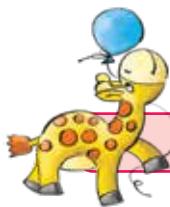

Lavhelesani tshifanyiso tsha muḥawa uyu.

Musi muḥawa wanu u tshi vho fana na uyu, ni mbo di ḥwala ḥuvha.

Duvha	Duvha	Duvha	Duvha

Duvha:

Kha ri ite nyito

Itani litambwa nga tshipuka.
Ni nga sumbedza tshivhingwi kana luturwa lu zwi tshi khou
kuvhanganya zwiliwa zwa u la vhuria.

Bvelani nn̄da

Fhufhani sa thambelamadi i
tshi ya shangoni li no dudela.

Kokovhani fhasi sa n̄owa i tshi
toda fhethu ho khudaho ha u
dzumbama hone.

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso ni ambe nga zwifuwo zwa bulasini zwo fhambananaho zwine na khou zwi vhona.
Ndi tshipuka tshifhio tshine na tshi funesa?
Ri wana mini kha tshiñwe na tshiñwe tsha zwipuka izwi?

Zwipuka: Zwifuwo zwa bulasini

Kha ri nwale

Dzhenisani phindulo dzi re dzone kha thebulu idzi.
Ro dzula ro ni itela ya u thoma.

Tshiduna

Thutha

Tshisadzi

Tsadzi

Nwana

Ngwana

Muungo

Bee

Vhukhudo

Danga

Tshiduna

Tshisadzi

Nwana

Muungo

Vhukhudo

Tshiduna

Tshisadzi

Nwana

Muungo

Vhukhudo

Tshiduna

Tshisadzi

Nwana

Muungo

Vhukhudo

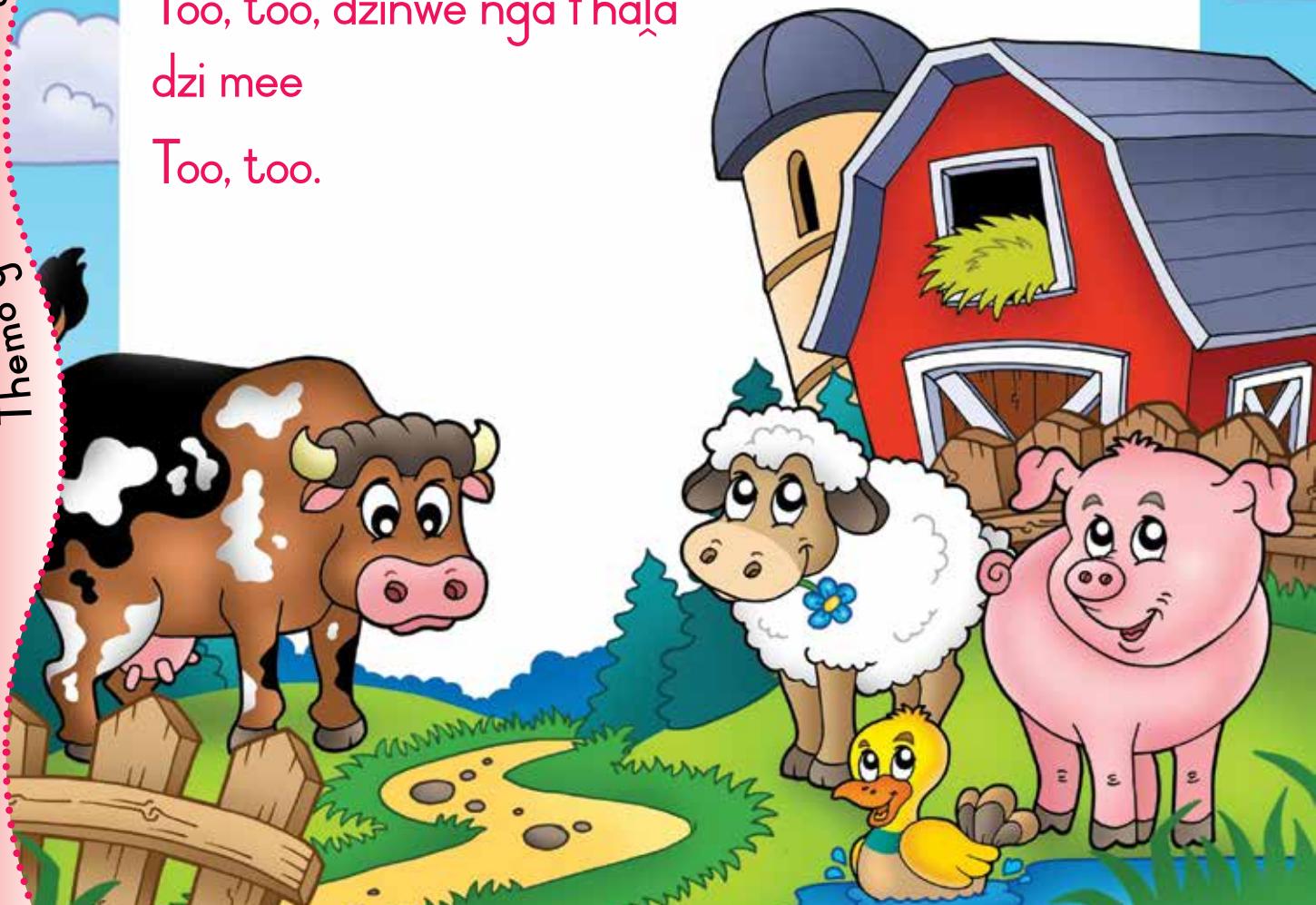
24

Bulasini

Themo ya 2 – Vhege ya 4 – Bammbiri ya shumela ja

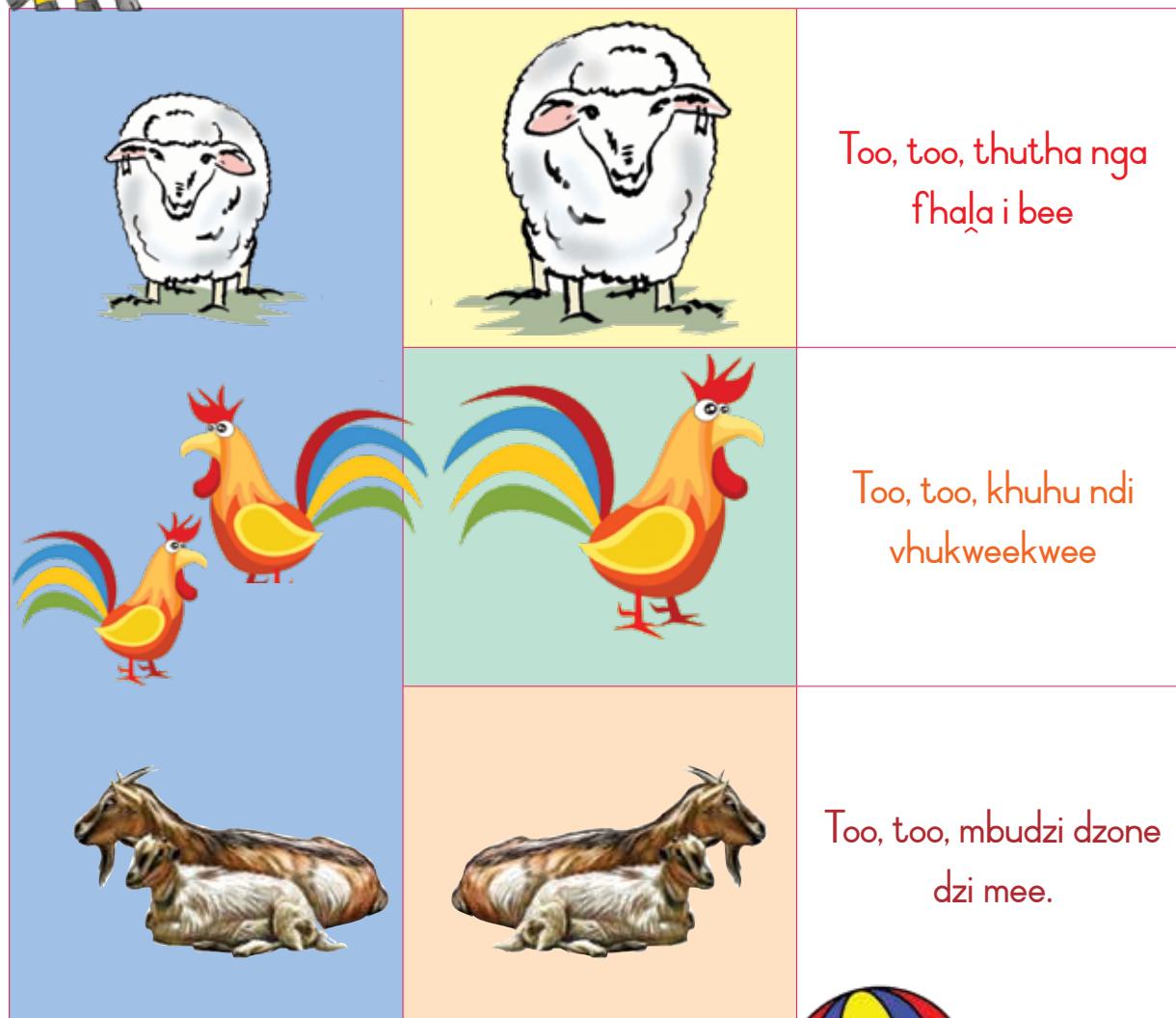

Too, too, ha Vho Magoda hu na thakha
 Too, too, ndi thakha ya mini?
 Too, too, ndi danga ja nombe.
 Too, too, na tshitumba tsha mbudzi.
 Too, too, dzi tshi lila dzi moo
 Too, too, dziñwe nga fhalā
 dzi mee
 Too, too.

Isani phanda na u imba luimbo ulu. Dzhenisani madzina a
zwipuka zwi tevhelaho vhuimoni ha kholomo.

- Dadamalani kha danda ni sa wi.
- Posani bola muyani ni i gavhe ni sa wi.
- Zwino gadani sa bere.
- Phavhamedzani sa sekwa.
- Tshimbilani sa roboto.

Zwipuka zwa ḍaka

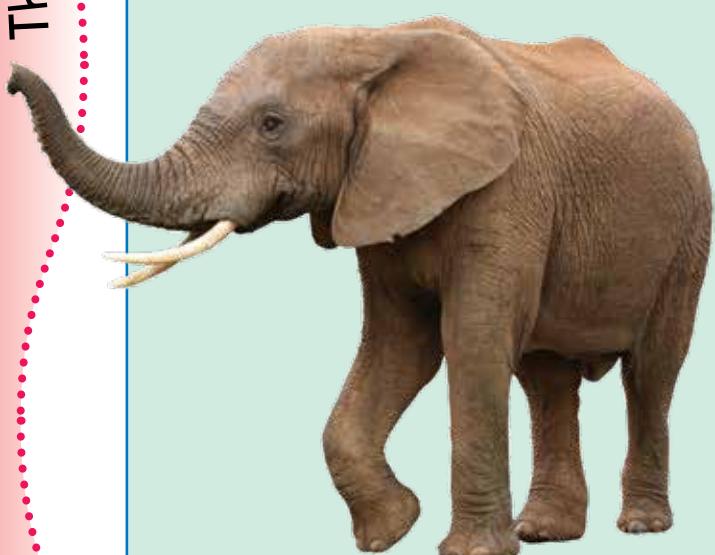
Themo ya 2 – Vhegē ya 5 – Bammbiri | a u shumela | a

Kha ri vhale

Ndau ndi nthihi na zwimange. Ndau i dzhīwa sa khosi ya phukha dzothē. Ndau dzi zwima na u vhulaha phukha dzi no nga ntsa na mbidi. Ndau dzi no anzela u zwima ndi dza tsadzi. Dzi zwima na vhusiku nga zwigwada. Ndau dzi pfana na u dzula fhethu hu re khagala nahone hu na hatsi.

Ndou ndi dzone phukha khulwanesa shangoni. Dzi khomboni ya u ngalangadzwa ngauri vhazwimimbava vha dzi zwimela mananga adzo. Nanga dza ndou a dzi imi u aluwa vhutshiloni hadzo hothe. Dzi shumisa misingo yadzo kha u fula hatsi, mitshelo khathihi na u nwa madi. Dzi a kona u la 200 kg dza zwiliwa khathihi na u nwa litha dza 190 nga duvha.

Hu na tshaka mbili dza tshugulu – hu na tshugulu ntswu na tshena.

Tshugulu a dici koni u vhona zwavhuđi, f'hedzi dici kona nga maanda u nukhedza. Tshugulu ndi khulwane vhukuma lune dza kona na u swika kha tshileme tsha 2 500 kg. Tshugulu dici dzulela u zwimiwa nga vhazwimi na vhazwimimbava. Ri tea u tsireledza tshugulu kha vhazwimi vhane vha dici zwimela mañanga adzo.

Nngwe i a kona u aluwa u swika kha 2 m. Mukumba wayo u na muvhala wa buraweni u songo dombelelaho na mavhala matswu a no nga zvitendeledzi. Nngwe i a kona u gonya zwithu lune i si kondelwe nga u zwima nt̄ha ha miri.

Ñari dici dzula nga mit̄ambi. Arali hu na khombo i no khou ña, dza tsadzi na vhana vhadzo dici kuvhangana vhukati ha sambi dzo tangiwa nga dza mboho dici tshi dici tsireledza. Dziñwe ñari dici a kona u aluwa dza swika kha 1,7 m.

U dzumbama ha phukha

Themo ya 2 – Vhege ya 5 – Bammbiri ya u shumela ja

Kha ri vhale

Zwiñwe zwipuka zwi ditsireledza nga u shandula
mivhala yazwo zwa fana na fhethu hune zwa
vha hone.

Luaviavi lu a kona u shandula muvhala walwo wa
fana na miri ine lwa vha khayo.

Mavhala a mbidi a ita uri zwi kondé u dzi vhona
dzi dákani.

Mikumba kana mithenga ya zwiñwe zwipuka i
swika hune ya fana na fhethu hune zwa vha
hone lune zwa kondá u zwi vhona.

Ri zwi vhidza uri ndi u dzumbama.

Elekanyani nga zwiñwe zwipuka zwine zwa
shumisa mudzumbamo.

Kha ri diphine

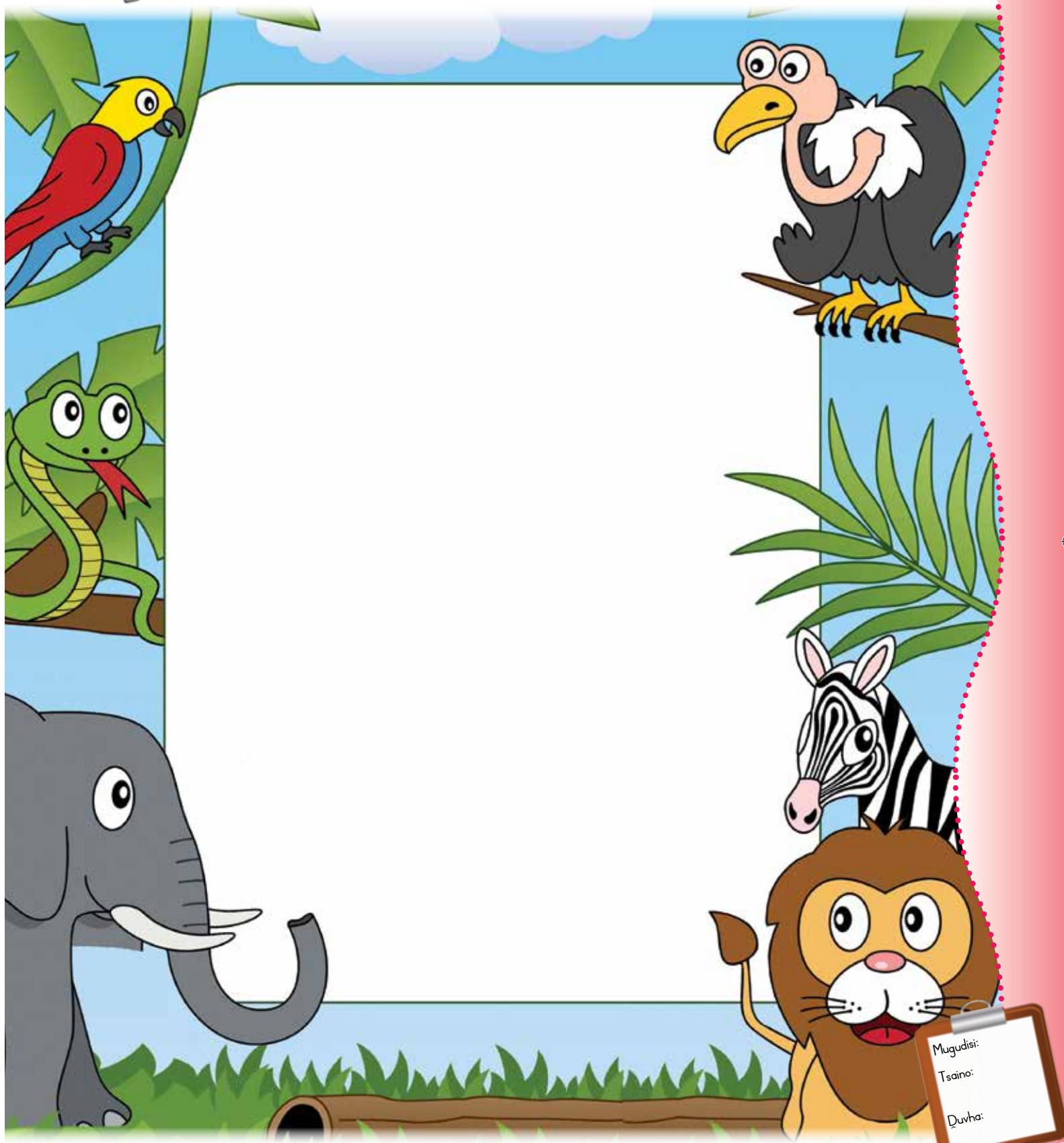
Mudededzi wañu vha do ni
sumbedza kutambele kwa u
mona na zwidulo.

Kha ri ite nyito

Olani tshipuka tsha daka. Ni vhudze khonani yanu uri tshi
didzumba nga ndilade.

27

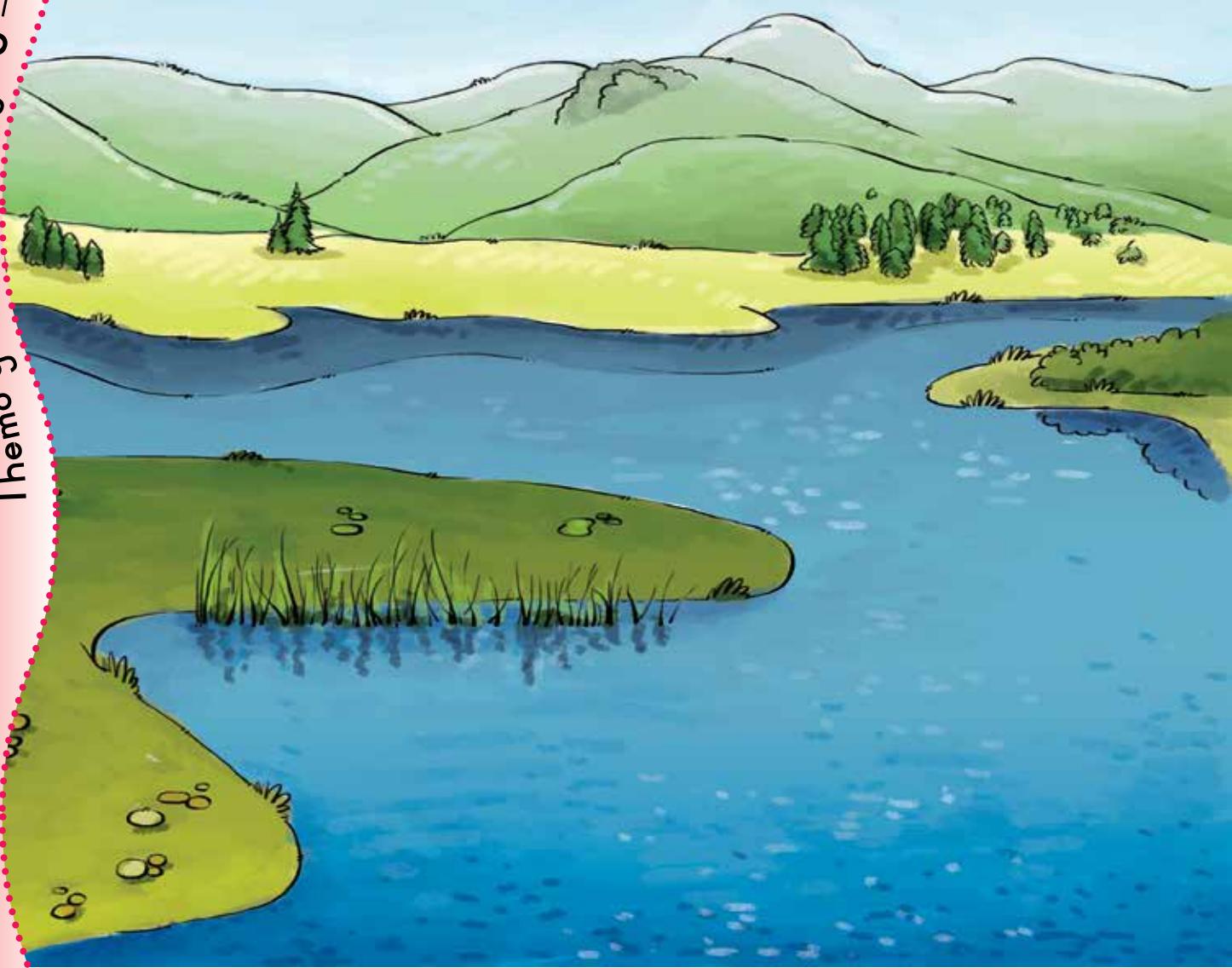
Zwipuka zwa madini

Themo ya 2 – Vhege ya 6 – Banmbiri ya u shumela ja

Kha ri ite nyito

Fhedzisani tshifanyiso nga u dzenisa nyolo kana zwifanyiso
zwa zwipuka zwine zwa dzula madini.

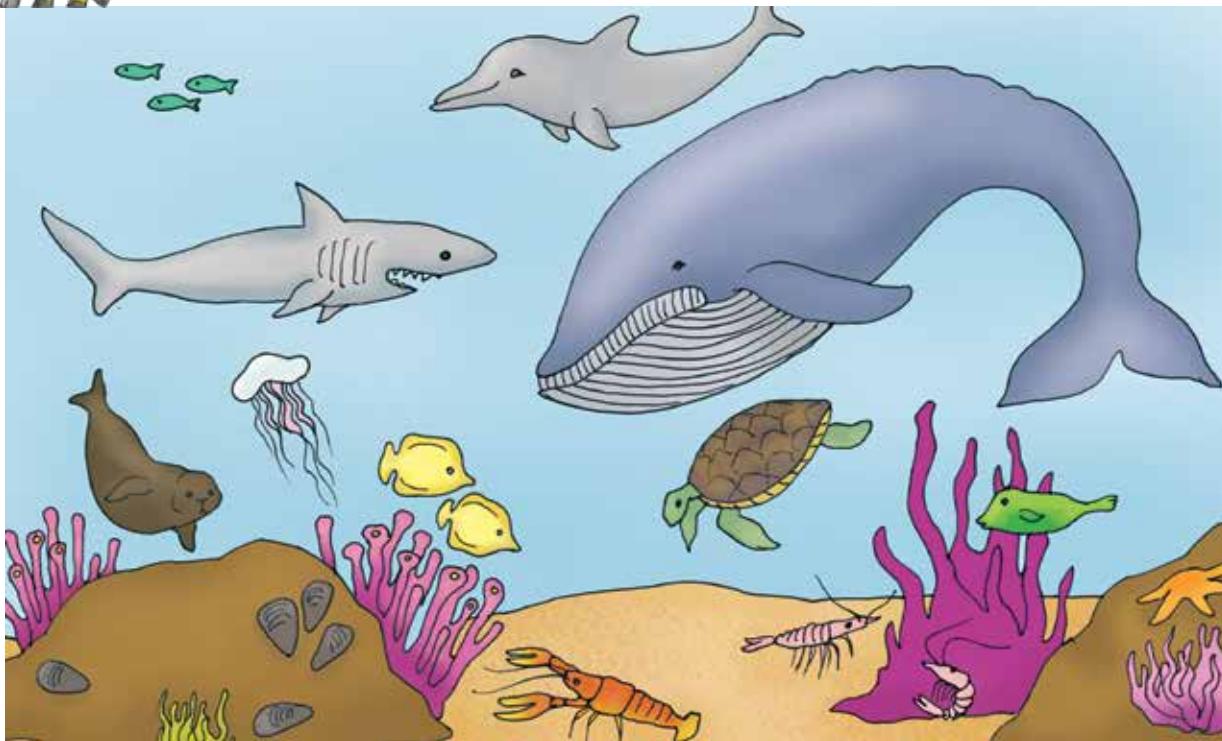
Zwivhumbwa zwa Iwanzheni

28

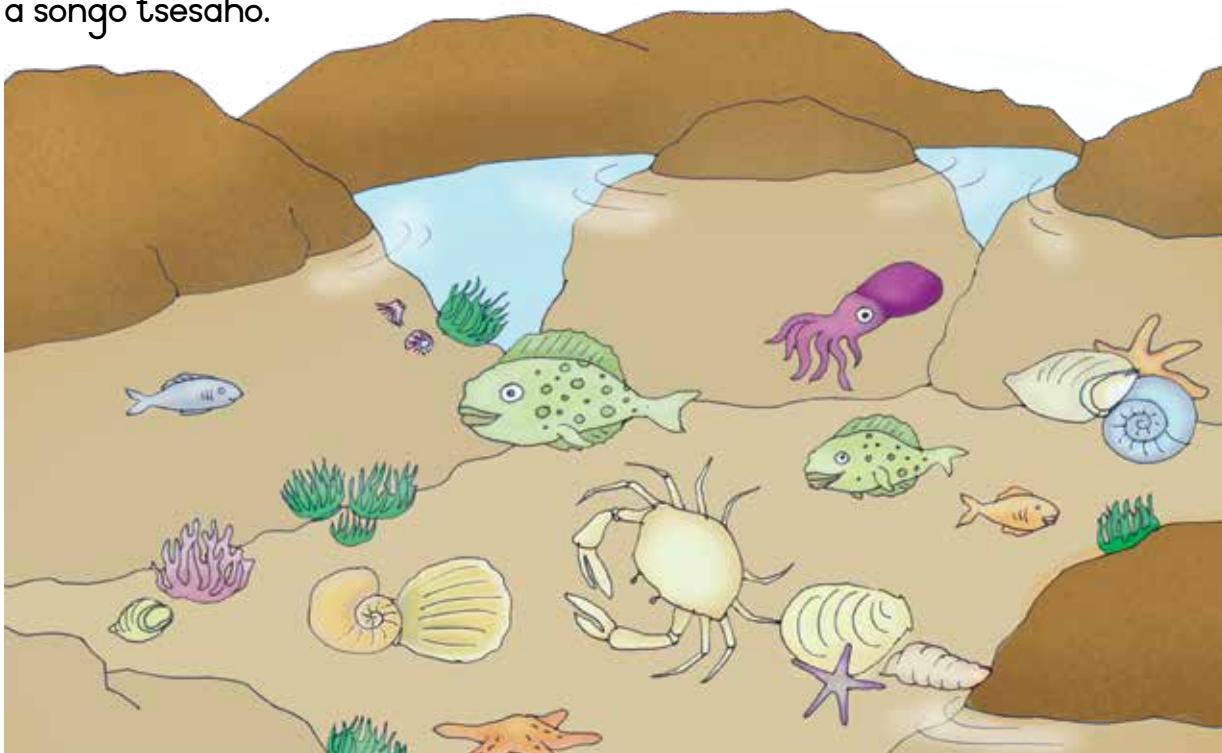

Kha ri ambe

Kha ri lavhelese zwipuka zwo fhambanaho zwi no dzula madini
a re na muño.

Hu na zwipuka zwiłuku zwine na zwone zwa dzula matomboni a re mativhani
a songo tsesaho.

Mugudisi:
Tsaino:
Duvha:

55

Zwipuka zwa lwanzeni

shumela la

lwanzeni la

Bammbiri la

vhege ya

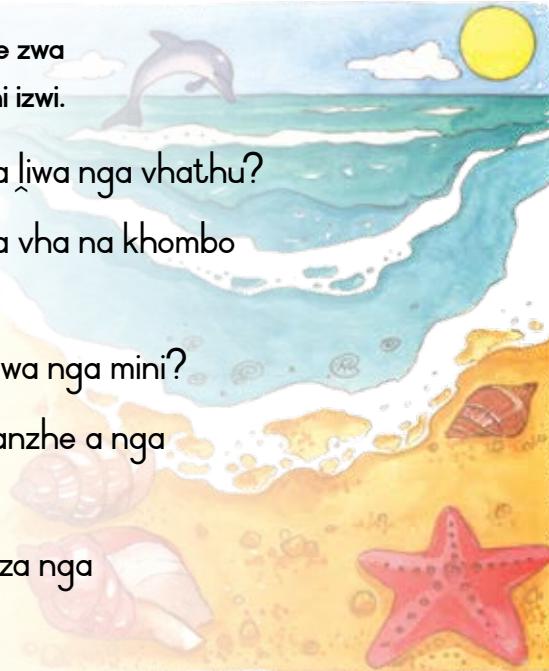
Themo ya

Kha ri imbe

Ambani nga zwipuka zwot̄he zwa lwanzeni zwi re zwifanyisoni izwi.

- Ndi zwipuka zwifhio zwa lwanzeni zwine zwa liwa nga vhathu?
- Ndi zwipuka zwifhio zwa lwanzeni zwine zwa vha na khombo kha vhathu?
- Muvhili wa khovhe wo putelwa na u tsireledzwa nga mini?
- Ni vhona u nga hu do bvelela mini arali madanzhe a nga tshikafhadzwa nga malat̄wa na milimo?
- Ndi ndila dzifhio dzo fhambananaho dzine dza nga tshikafhadza madanzhe?

Kha ri nwale

Nwalani madzina a zwipuka zwine na vhona u nga zwi dzula milamboni, madamuni kana lwanzeni kha kholomo tharu dzi re kha thebulu.

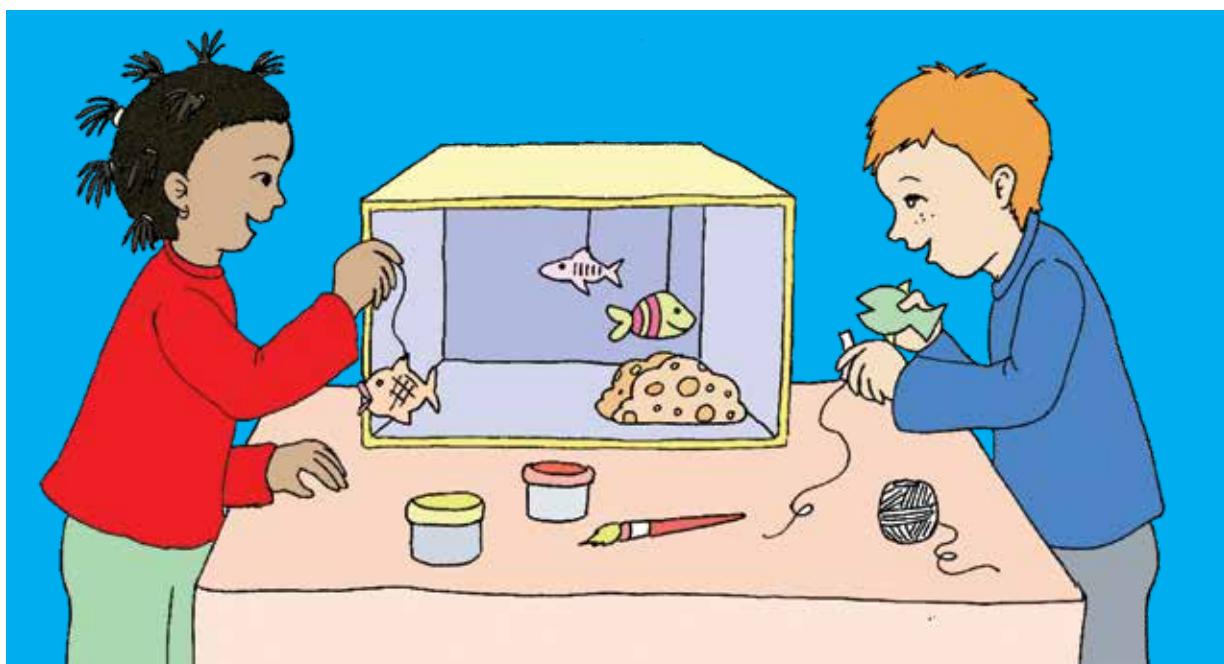
Mulamboni	Lwanzeni	Damuni

Kha ri ite nyito

Itani kudamu kwañu kwa khovhe.

- Penndani ngomu ha bogisi la zwienda nga muvhala wa lutombo u re na vhudala ni li ladze nga lurumbu.
- Gerani khovhe i re nga murahu ha bugu.
- Nambatedzani iyi khovhe kha bogisi nga theiphi na lutambo.

Bvelani nnda

- Fhufhani sa tshiñoni nga luvhilo na nga u ongolowa.
- Phavhamedzani sa phingwini.
- Fhufhani sa ñotshi.
- Tshimbilani sa ñambatshekwa.
- Bambelani sa khovhe.
- Thamuwani sa tshidula.
- Tambani mutambo wa tevhelakhwalašambi.
- Tambani mutambo wa tshimange na mbevha.

Mugudisi:

Tsaino:

Duvha:

Zwipuka zwi no tshimbila na midi yazwo

Themo ya 2 – Vhege ya 7 – Bammbiri la u shumela ja

Kha ri vhale

Tshibode

...

No vha ni tshi zwi dīvha? Ndi a kona u fhelela zwavhu

di

 kha khamba yanga, nohone a i swiki hune ya si tsha nndingana.

Tshibode ndi tshikokovhi tshine tsha vha na milenzhe miña ya makwanda na mutsinga na thoho zwo onyanaho. Tshi tshimbila nga u ongolowa tsho hwala nn̄du yatsho ya khamba mu $\ddot{\text{t}}$ anani.

Zwi dzula ngafhi?

Kha ri rwale

Fhindulani mbudziso dzi no kwama zwibode zwi no dzula shangoni.

Gamba la tshibode li a kondà kana li a put $\ddot{\text{e}}$ dzea? _____

Gamba la tshibode li tshi tsireledza kha mini? _____

Tshibode tshi ita mini musi tsho tshuwa? _____

Tshibode tshi la zwiliwade? _____

Duvha:

Khumba

Lavhelesani khamba ya khumba.

Lito

Khamba

Zwiphuphuledzi zwilapfu

Tshiphuphuledzi tshipfufhi

Khando

Kubuli kwa u fema

Khumba i tshimbila nga ndilade?

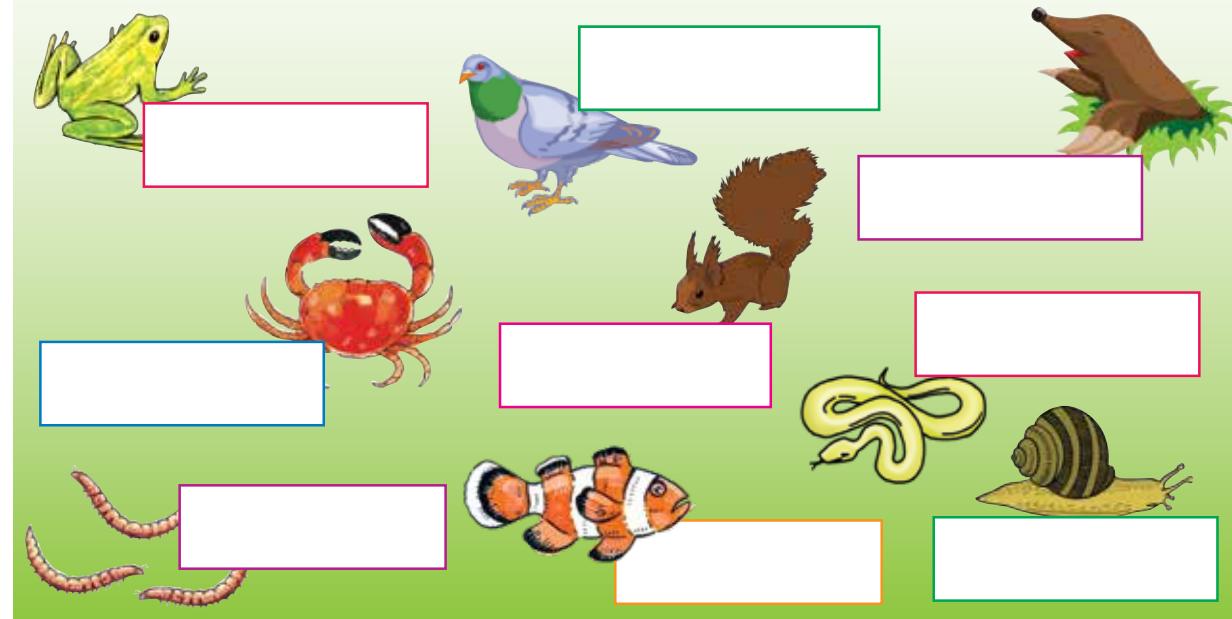
No no vhuya na doba khamba ya khumba? Ni vhona u nga ho bvelela mini kha khumba muñe wayo?

Khamba dza khumba dzi na muvhalađe?

Ni vhona u nga ndi nga mini khumba dzi na khamba?

Ni vhona u nga ndi dzula ngafhi? Tsini na tshifanyiso, nwalani uri ndi nga f'hača mudi murini; ngomu mavuni kana madini.

Zwipuka zwi no difhatela vhukhudo

shumela *la*

Kha ri ite nyito

Livhanyani zwifanyiso zwa zwipuka izwi na zwifanyiso zwa midi yazwo.

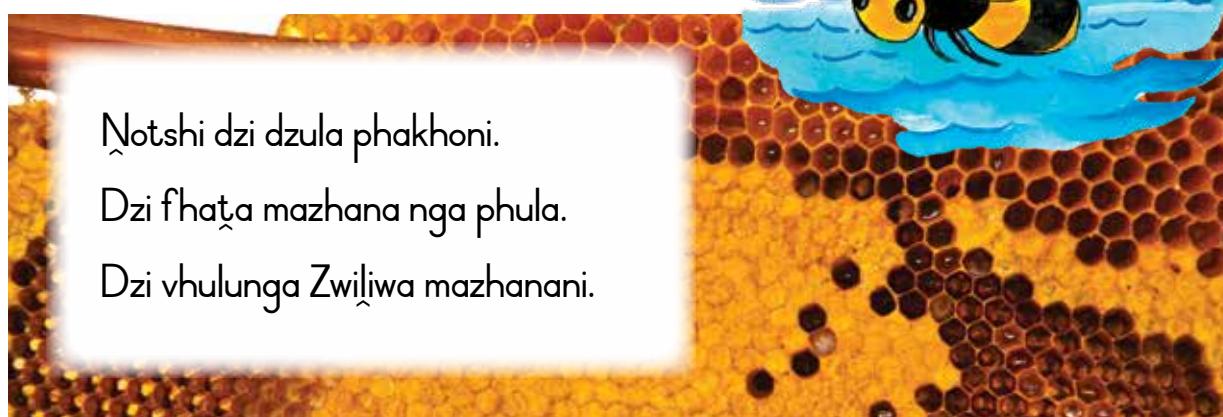

Themo *ya* 2 – Vhege *ya* 8 – Bammbiri *la* u shumela *la*

Kha ri vhale

Notshi

Vhusunzi

Vhusunzi vhu fhaṭa tshaka dzo fhambananaho dza vhukhudo vhuponi hadzo. Lusunzi luṭukutuku lu a kona u gagamisa tshithu tshine tsha lu fhira kaṇa. Vhu a sevhana arali hu na khombo khathihi na u vhudzana uri zwiliwa zwi ngafhi.

Kha ri nwale

Ni vhona u nga ndi nga mini vhusunzi vhu tshi ḫifhatela vhukhudo? _____

Swina ḥa vhusunzi ndi nnyi? _____

Vhusunzi vhu shumisa mini kha u fhaṭa vhukhudo? _____

Kha ri vhale

Zwiṇoni

Zwiṇoni zwi fhaṭa zwiṭaha sa vhukhudo khathihi na u kudzela makumba ngomu. Saizi ya tshiṭaha i langwa nga saizi ya tshiṇoni.

Zwiṇoni zwi shumisa mini kha u fhaṭa zwiṭaha? _____

Ndi zwipuka zwifhio zwine zwa vha maswina a zwiṇoni?

Mugudisi:

Tsaino:

Duvha:

A		M	
a		m	
B		N	
b		n	
C		O	
c		o	
D		P	
d		p	
E		Q	
e		q	
F		R	
f		r	
G		S	
g		s	
H		T	
h		t	
I		U	
i		u	
J		V	
j		v	
K		W	
k		w	
L		X-Z	
l		x-z	

